

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

*Հետազոտության թեման՝ Բարոյական արժեքները, դրանց
տեղը*

հասարակության և անհատի կյանքում

Առարկան՝ Պատմություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նինա Մակինյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ Արարատի մարզի Նոր
Խարբերդ գյուղի Մնացական Ղազարյանի անվան թիվ 2 դպրոց*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	3
Գլուխ 1. Բարոյականություն հասկացությունը և դրա ծագումը.....	5
Գլուխ 2. Բարոյական արժեքներ և դրանց ազդեցությունը անհատի վրա և դրանց տեղը ժամանակակից աշխարհում.....	9
Գլուխ 3. Բարոյական դաստիարակություն.....	13
Եզրակացություններ, առաջարկություններ.....	17
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	19

ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

Բարոյականությունը մարդու վարքագծի նորմատիվ կարգավորման ուղիներից է, սոցիալական գիտակցության հատուկ ձև և սոցիալական հարաբերությունների տեսակ:

Բարոյականությունը սկզբունքների և նորմերի համակարգ է, որը որոշում է մարդկանց միջև հարաբերությունների բնույթը՝ տվյալ հասարակության մեջ ընդունված բարի և չար, արդար և անարդար, արժանի և անարժան հասկացություններին համապատասխան: Բարոյականության պահանջներին համապատասխանությունն ապահովվում է հոգևոր ազդեցության, հասարակական կարծիքի, ներքին համոզմունքի, մարդկային խղճի ուժով:

Բարոյական արժեքների ձևավորումը սկսվում է երեխայի ծնվելու պահից և իրականացվում նրա ողջ կյանքի ընթացքում: Այդ գործընթացին մասնակցում են ընտանիքը, եկեղեցին, հասարակական միջավայրը, ժամանակակից տեխնոլոգիաները և, անշուշտ, հանրակրթական դպրոցը:

Բարոյականության առանձնահատկությունն այն է, որ այն կարգավորում է մարդկանց վարքն ու գիտակցությունը կյանքի բոլոր ոլորտներում (արտադրական գործունեություն, առօրյա, ընտանեկան, միջանձնային և այլ հարաբերություններ): Բարոյականությունը տարածվում է նաև միջխմբային և միջպետական հարաբերությունների վրա:

Այս աշխատանքի նպատակն է բացահայտել բարոյականություն և բարոյական արժեքներ հասկացությունները, դրանց էությունն ու գործառույթները հասարակության հասարակական կյանքում, անհատի՝ մասնավորապես երեխայի արժեհամակարգում բարոյական արժեքների ձևավորման գործընթացում:

Առաջադրված նպատակն իրականացնելու նպատակով այս աշխատանքի մեջ դրվել են մի շարք խնդիրներ.

- Ներկայացնել բարոյականություն հասկացությունը, դրա առանձնահատկությունները և բարոյական արժեքները
- դիտարկել բարոյականության և բարոյական արժեքների հասկացությունների և գործառույթների բովանդակությունը,
- դիտարկել ժամանակի ընթացքում հասարակության բարոյական հիմքերի ծագումն ու փոփոխությունը,
- հաշվի առնել բարոյական արժեքների հարաբերություններն ու ազդեցությունը անհատի և հասարակության վրա:

Աշխատանքի առարկաներն են անհատը և հասարակությունը:

Աշխատանքի օբյեկտներն են բարոյականությունն ու բարոյական արժեքներն են՝ որպես սոցիալական հարաբերությունների կարգավորիչներ և անհատի ձևավորման գործոններ:

Բարոյական դաստիարակության նպատակը անձի բարոյական զարգացումն ու ձևավորումն է: Մարդու բարոյական զարգացումը շարունակվում է նրա ամբողջ կյանքում: Բարոյական զարգացմանը նպաստում են անձի շփումները, հաղորդակցումները, որոնք անառարկելիորեն ներգործում են նրա գործողությունների, արարքների վրա, ձևավորում նրա անձը:

Բարոյական դաստիարակության գերագույն նպատակը ոչ միայն անձի բարոյական զարգացումն ու ձևավորումն է, այլև նրա կարևոր գործառնությունն է, հասարակությանը այնպիսի մարդու հավելումը, որը մշտապես կկատարի բարոյական գործողություններ ու արարքներ՝ հոգուտ հասարակության և հոգուտ մարդու:

Գլուխ 1. Բարոյականություն հասկացությունը և դրա ծագումը

Բարոյականությունը կամ մորալը (լատիներեն՝ mores- բարքեր) բարոյագիտության ուսումնասիրության օբյեկտն է, հասարակական գիտակցության ձևերից մեկը: Բարոյականություն կամ մորալ բառը ներմուծվել է Յիցերոնի կողմից: Լատիներեն mores նշանակում է հասարակական բարքեր, չգրված կանոններ¹:

Բարոյականությունը մարմնավորված է մարդկանց վարքն ու հարաբերությունները կարգավորող նորմերում և կանոններում: Բարոյականությունը որպես սոցիալական հարաբերություն հանդիպում է (արտացոլվում) բարոյական գիտակցության, բարոյական զգացմունքների և հասկացությունների մեջ²:

Բարոյականությունը ոչ միայն բարոյական հասկացություններն են, առաքինություններն ու նորմերը, այլ, առաջին հերթին, այն ամենը, ինչ թաքնված է դրանց հետևում և արտացոլվում է դրանց միջոցով:

Բարոյական սկզբունքները համամարդկային նշանակություն ունեն, դրանք ընդգրկում են բոլոր մարդկանց, ամրագրում են հասարակության պատմական զարգացման երկարատև գործընթացում ստեղծված հարաբերությունների մշակույթի հիմքերը:

Բարոյականությունը մարմնավորված է նորմերում և կանոններում, որոնք կարգավորում են մարդու վարքագիծը և հարաբերությունները: Յուրաքանչյուր սոցիալական գործողություն, այսինքն՝ յուրաքանչյուր գործողություն անհատի կողմից, ունի իր բարոյական խորությունը, բարոյականության իր չափանիշը. յուրաքանչյուր առանձին դեպքին հատուկ օբյեկտիվ արդյունքի հետ մեկտեղ այն արտադրում և վերարտադրում է որոշակի բարոյական արժեքներ: Բարոյական արժեքները գոյություն չունեն տեխնիկայից, նյութական բովանդակությունից և գործողությունների արդյունքից առանձին: Մարդու գործունեության դրսևորումների ողջ բազմազանությունը կարող է ծառայել որպես բարոյականության ամրագրման միջոց՝ դեմքի արտահայտություններ, ժեստեր, խոսք և այլն:

Բարու և չարի հակադրությունը հատուկ է բարոյականության : Բարին ու չարը, ինչպես մյուս բարոյական հասկացությունները (պարտականություն, ազնվություն և այլն), հիմնականում անհատների միջև սոցիալական հարաբերությունների հատուկ ձևեր են, նրանց գործողությունների օբյեկտիվ հատկությունները: Այս առումով բարոյական գիտակցությունը

¹ <https://www.etymonline.com/word/moral>

² Зеленкова И.Л. Основы этики. М., 1998. С. 157

բարոյական հարաբերությունների արտացոլումն ու արտահայտությունն է, դրանց ամրագրման միջոցը: Հետևաբար, զարմանալի ոչինչ չկա նրանում, որ բարոյականության սահմանումները շատ հաճախ պարունակում են տրամաբանական շրջանակ, այն է՝ հղում բուն բարոյական հասկացություններին, առաջին հերթին բարու և չարի հասկացություններին, որոնք հիմնարար են էթիկայի մեջ: Առանց բարոյական գիտակցության տվյալներին հղվելու՝ անհնար է նույնացնել բարոյականությունը: Կարելի է ասել, որ բարոյականությունը անհատների միջև սոցիալական հարաբերությունների այնպիսի որակ է, որը թույլ է տալիս նրանց բնութագրել չարի և բարու հակադրության շրջանակներում³:

Բարոյականության ինքնատիպությունը ցույց տալու համար փորձենք համառոտ համեմատել գիտության հետ: Նրանք միմյանցից տարբերվում են թե առարկայով, թե նպատակներով, թե գործելակերպով: Գիտության առարկան ինքնին աշխարհն է՝ իր օբյեկտիվ, ներքին կանոնավոր կապերով: Գիտությունը զբաղվում է այն հարցով, թե որոնք են այս կամ այն իրերն ու գործընթացները: Բարոյականության առարկայական ոլորտը տարբեր է, դա կարելի է ցույց տալ այն հարցով, թե ինչպե՞ս պետք է վերաբերվել իրերին, աշխարհին: Ընդ որում՝ մենք նկատի ունենք միայն անհատի այնպիսի վերաբերմունք աշխարհին, որն իրականացվում է ազատ ընտրության մեջ: Բարոյականությունը վերաբերում է մարդու վարքին. այն արտահայտում է ներքին, անխզելի կապը սոցիալական անհատների միջև, ինչը նրանց ինքնաստեղծման միջոց է: Օրինակ, մոլորակների շարժման օրենքները գիտության իրավասության մեջ են, դրանք լիովին խորթ են բարոյականությանը և ենթակա չեն բարոյական որակավորման: Մյուս կողմից, այն հարցը, թե արդյոք ծնողները պետք է ֆիզիկական պատիժ կիրառեն երեխաների նկատմամբ, առաջին հերթին բարոյական հարց է և ուղղակի կապ չունի գիտության հետ⁴:

Գիտելիքը ձեռք է բերվում ուսուցման գործընթացում, մինչդեռ բարոյական արժեքները յուրացվում են հաղորդակցության կենդանի փորձի մեջ՝ հիմնականում հանդես գալով որպես հմտության, սովորության արդյունք:

Բարոյականության ծագումը որպես հասարակության մեջ մարդու գործողությունների նորմատիվ կարգավորման հիմնական ուղիներից մեկը, սոցիալական գիտակցության հատուկ ձև և սոցիալական հարաբերությունների տեսակը տարբեր կերպ բացատրվում է տարբեր փիլիսոփայական համակարգերով: Այս խնդրի լուծման առնվազն երեք հիմնական մոտեցում կա:

³ Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. Основы этики. М., 1991. С. 203.

⁴ Спиркин А.Г. Основы философии. М., 1988. С. 176.

Առաջին մոտեցումը կրոնա-իդեալիստականն է՝ բարոյականությունը Աստծո պարզև համարելով: Բարոյականությունը մարդուն զատում է կենդանական աշխարհից:

Իսկ երկրորդ մոտեցումը նատուրալիստականն է՝ բարոյականությունը դիտարկելով որպես պարզ շարունակություն, կենդանիների խմբային զգացմունքների բարդացում, որոնք ապահովում են տեսակի գոյատևումը գոյության պայքարում: Էթիկայի նատուրալիզմի ներկայացուցիչները ջնջում են որակական գիծը, որը տարբեր ում է մարդու հոգեկանը կենդանականից: Նրանք նույնացնում են կենդանիների խմբի զգացմունքներն ու բարոյականությունը:

Եվ վերջին երրորդ մոտեցում՝ սոցիոլոգիականն է՝ բարոյականությունը դիտարկելով որպես հաղորդակցության և կոլեկտիվ աշխատանքային գործողությունների հետ մեկտեղ առաջացած և դրանց կարգավորումն ապահովող երեույթ: Այս մոտեցմամբ բարոյականությունն առաջանում է, երբ մարդը հեռանում է կենդանական վիճակից՝ ստանալով զարգացած ձևեր՝ ցեղի ներսում սոցիալական տարբերությունների առաջացմանն ու խորացմանը զուգահեռ: Հիմնական պատճառները, որոնք առաջացրել են բարոյական կարգավորման անհրաժեշտություն, սոցիալական հարաբերությունների զարգացումն ու բարդացումը՝ աշխատանքի սեռային և տարիքային բաժանումը, ցեղի ներսում կլանների առանձնացումը, միջսեռային հարաբերությունների բարելավում և այլն:

Անհրաժեշտ է ավելի մանրամասն քննարկել ցեղային համակարգի բարքերը, այն հասարակության, որտեղ ծնվում է բարոյականությունը, դրվում են նյութական և հոգևոր մշակույթի հիմքերը:

Ուղղակի սոցիալական նախադրյալները, որոնք պայմանավորում էին բարոյականության առաջացումը և նախնադարյան հասարակության բարոյական կարգավորման անհրաժեշտությունը, հետևյալն էին

- ✓ գիտակցության և խոսքի զարգացում,
- ✓ անասնապահության, գյուղատնտեսության և արհեստների առաջացումը (խեցեգործություն, մետաղաձուլություն, ջուլիակություն և այլն)
- ✓ հաղորդակցության պարզ կանոնների ձևավորում, համայնքի զգացում, փոխադարձ աջակցություն և այլն,

- ✓ նախնադարյան կոլեկտիվիզմի առաջացումը՝ որպես ցեղի բոլոր անդամների միասնություն⁵:

---

⁵ Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. Основы этики. М., 1991. С. 203.

Գլուխ 2. Բարոյական արժեքներ. դրանց ազդեցությունը անհատի վրա և դրանց տեղը ժամանակակից աշխարհում

Բարոյական կյանքում պետք է լինեն որոշակի ուղենիշներ՝ բարոյական արժեքներ, որոնք կամրապնդեն և կառաջնորդեն հասարակության և անհատի բարոյական կյանքը, կլինեն, այսպես կոչված, կողմնացույց՝ բարոյականության ձևավորման գործընթացում: Այն փաստը, որ բարոյական վարքագիծը որոշ թեզերի մեխանիկական կատարում չէ, հեշտությամբ բացահայտվում է մարդկանց ամենօրյա փոխազդեցության մեջ:

Արժեքը, աշխարհի յուրահատուկ ընկալումն է, որը ձևավորվում է ոչ միայն ձեռք բերված գիտելիքի և ինֆորմացիայի, այլև սեփական կենսափորձի հիման վրա:

Ի՞նչ կարելի է վերագրել բարոյական արժեքներին: Ակնհայտ է, որ առաջին հերթին հենց մարդկային կյանքը, որը կապված է ներդաշնակության, կարգուկանոնի, ազատության հետ, իսկ հակառակը՝ մահը կապված է ազատության պակասի, քայքայման և աններդաշնակության հետ: Իհարկե, արժե մտածել այն փիլիսոփաների դիտողությունների մասին, ովքեր դատապարտում են վախկոտությունը, դավաճանությունը, ստորությունը, որոնց օգնությամբ որոշ մարդիկ ծայրահեղ իրավիճակներում փորձում են փրկել իրենց կյանքը: Այնուամենայնիվ, պետք է ընդունել, որ նման իրավիճակները ավելի շուտ բացառություններ են, որոնք հաստատում են կանոնը:

Բարոյական արժեքներ ունեցող մարդիկ հստակ հասկանում են՝ ինչն է ճիշտ, ինչը՝ սխալ: Նրանց վարվելակերպը պայմանավորված չէ պահի թելադրանքով, այլ հիմնված է հստակ սկզբունքների վրա, որոնք նրանց համար հանդիսանում են հուսալի ուղեցույց, և որոնց համաձայն նրանք վարվում են, անգամ երբ իրենց ոչ ոք չի տեսնում:

Հարկ է ընդգծել, որ բարոյական արժեքներն են, որ մեր առօրյան լցնում են լիարժեքությամբ: Արժեքը մարդու կյանքի բնորոշ հատկանիշն է: Դարեր շարունակ մարդիկ զարգացրել են շրջապատող աշխարհում այնպիսի առարկաներ և երևույթներ բացահայտելու ունակություն, որոնք բավարարում են իրենց կարիքները և որոնց նրանք հատուկ են վերաբերվում. գնահատում և պաշտպանում են դրանք, կենտրոնանում

դրանց վրա իրենց կյանքում: Լինելով ժամանակակից սոցիալական մտքի հիմնական հասկացություններից մեկը՝ «արժեք» հասկացությունն օգտագործվում է փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի, հոգեբանության մեջ՝ անդրադառնալու առարկաներին և երևույթներին, դրանց հատկություններին, ինչպես նաև վերացական գաղափարներին, որոնք մարմնավորում են սոցիալական իդեալները և, հետևաբար, գործում են որպես չափանիշ:

Բարոյական արժեքը մի կատեգորիա է, որն արտացոլում է որոշակի անհատի վերաբերմունքը նրա բարոյական ընտրության նկատմամբ, որը որոշում է նրա վարքի ռազմավարությունը ցանկացած կոնկրետ իրավիճակում:

Բարոյական դաստիարակության տեսական հիմքերը բխում են բարոյագիտությունից, որն ուսումնասիրում և մշակում է բարոյական վարքագծի չափանիշներ՝ համամարդկային արժեքների և հասարակության կողմից ներկայացվող էթիկական պահանջների համադրման եղանակով: Բարոյականությունը բարոյական վարքի, նորմերի և կանոնների գիտակցման աստիճան է, ներքին սուբյեկտիվ դիրքորոշում աշխարհի հանդեպ: Բարոյականության հիմնական չափանիշը բարոյական վարքագիծն է. այն դրսևորվում է հասարակական հարաբերություններում և բնութագրվում է հետևյալ համամարդկային արժեքներով.

•Բարությանը՝ մարդասիրական վարքագծով, բարյացակամ վերաբերմունքով արտաքին աշխարհի նկատմամբ:

•Արդարամտությանը՝ վարքագծին բնորոշ է սեփական և դիմացինի գործողությունների ճշմարիտ և օբյեկտիվ գնահատում:

•Գեղեցկությանը՝ գեղեցիկի սկզբունքներին համապատասխանող վարքագծով, գեղեցիկը տգեղից տարանջատելու կարողությամբ:

•Հանդուրժողականությանը՝ ներողամիտ վարքագծով, սխալվելու հնարավորության ընդունմամբ: Բարոյական դաստիարակության արդյունավետությունը պայմանավորված է հասարակության բոլոր սոցիալական օղակների դաստիարակչական ներուժով, դաստիարակող մեծահասակների մանկավարժական վարպետությամբ⁶:

⁶ Թովուզյան Ա. Հումանիստական դաստիարակության հիմնախնդիրները մանկավարժության մեջ: Երևան: «Լինգվա»: 2009թ.: 298 էջ:

Չարգացնելով գիտական և տեխնոլոգիական առաջընթացը՝ արդյունաբերականացումը և ժամանակակից հասարակության բոլոր ոլորտների ինֆորմատիզացումը առաջացնում են պատմության, մշակույթի, ավանդույթների նկատմամբ բացասական վերաբերմունքի ան և հանգեցնում են ժամանակակից աշխարհում արժեքների արժեզրկմանը:

Նյութական արժեքների բացարձակացումը հանգեցրեց բարոյական, քաղաքական արժեքների փոփոխության և անհատի հոգևոր դեգրադացիայի:

Այսօր ցանկացած մեկը կհամաձայնի այն պնդման հետ, որ մարդկային արժեքների հետ կապված խնդիրներն ամենակարևորներից են: Ամենակարևորը, առաջին հերթին, քանի որ արժեքները գործում են որպես ինտեգրացիոն հիմք ինչպես մեկ անհատի, այնպես էլ սոցիալական խմբի, մշակույթի, ազգի և, վերջապես, ամբողջ մարդկության համար: Պ.Սորոկինը ինտեգրալ և կայուն արժեհամակարգի առկայության մեջ տեսնում էր ինչպես ներքին սոցիալական խաղաղության, այնպես էլ միջազգային խաղաղության ամենակարևոր պայմանը: «Երբ նրանց միասնությունը, ուժացումը, ներդաշնակությունը թուլանում է...միջազգային կամ քաղաքացիական պատերազմի շանսերը մեծանում են...»:

Արժեքային բազայի ոչնչացումն անխուսափելիորեն հանգեցնում է ճգնաժամի (դա վերաբերում է և՛ անհատին, և՛ ամբողջ հասարակությանը), որից ելքը հնարավոր է միայն նոր արժեքներ ձեռք բերելու և դրանց կողմից կուտակվածները պահպանելու ճանապարհով: Այս ամենը սերտորեն կապված է ռուսական հասարակության ներկա իրավիճակի հետ, որը բաժանված է խմբերի և փոքր խմբերի և զրկված է միասնական միավորող հարթակից:

Արժեքային կողմնորոշումների ոչնչացումը չուղեկցվեց համարժեք նորերի ի հայտ գալով: Այստեղից են ծագում այսօր մեր առջև ծառայած բազմաթիվ սոցիալական խնդիրներ՝ բարոյականության և իրավագիտակցության ճգնաժամ, սոցիալական անկայունություն, բնակչության բարոյագրկում, մարդկային կյանքի արժեքի անկում և այլն: Գոյություն ունի արժեքային վակուում, մի արժեքից մյուսը նետում և սոցիալական պայթյունի պայթյունի բազմաթիվ այլ ախտանիշներ, որոնք առաջացել են արժեքային բազայի փոփոխության և աշխարհայացքի փոփոխության հիման վրա:

Արժեքները հասարակության զարգացման գործընթացում, իհարկե, փոխվում են. այն, ինչ երեկ արժեք էր, այսօր կարող է դադարել արժեք լինել, և ապագայում հնարավոր է շրջադարձ դեպի անցյալի արժեքները՝ նոր արժեքների ի հայտ գալուն զուգընթաց⁷:

Բազմազան արժեքների զարգացման միջոցով մարդը սոցիալականացվում է, այսինքն՝ ձեռք է բերում սոցիալական փորձ, սոցիալական տեղեկատվություն, միանում մշակույթին: Գործելով դրա շրջանակներում՝ մարդը ստեղծում է նոր արժեքներ կամ պահպանում է հինը, ինչն իր հերթին ազդում է հասարակության հետագա զարգացման վրա:

Հոգևոր արժեքները ենթակա չեն հնացման նույն չափով, ինչ նյութական արժեքները: Դրանց սպառումը պասիվ ակտ չէ, ընդհակառակը, դրանց յուրացման գործընթացում մարդը հոգեպես հարստանում է, բարելավում իր ներաշխարհը:

Ժամանակակից հասարակության մեջ կարելի է ընդունել կամ չընդունել այս կամ այն իդեալը: Բայց կան որոշ ընդհանուր միտումներ, որոնք պետք է հաշվի առնել:

---

⁷ Рыбкина И.В. «Роль ценностей в современном обществе» Сб. науч. ст. М 641 Вып. 7, 8 / ВГПУ; Науч. ред. А. П. Горячев. Волгоград: Перемена, 2000. — 128 с. (Сер. Философские беседы.)

Բարոյական դաստիարակության հիմնական էությունը անձի բարոյական դաստիարակությունն ու բարոյական զարգացումն է:

Դպրոցականի բարոյական դաստիարակությունն ու բարոյական զարգացումը կախված են տարբեր հանգամանքներից՝ ընտանիքից, այն հանրությունից, որում նա ապրում և գործում է, տվյալ երկրի սոցիալական պայմաններից: Եթե դրանք իրենց բարձրության վրա չեն գտնվում, եթե չկան նյութական բարոյահոգեբանական նպաստավոր պայմաններ, քաղաքական առողջ մթնոլորտ, քաղաքակրթություն, ապա այնտեղ անձի բարոյականությունն ու բարոյական զարգացումը կայուն լինել չեն կարող:

Բարոյական գիտակցման ձևավորումը բարդ գործընթաց է և ձեռք է բերվում մի շարք մեթոդների օգտագործումով: Դրանց միջոցով է դաստիարակ ուսուցիչը հասնում այն բանին, որ երեխաները գիտելիքներ յուրացնեն բարոյականության և նրա կանոնների մասին, նրանց մեջ ձևավորվի բարոյական պատկերացումների, հասկացությանների և արժեքների համակարգ:

Բարոյական դաստիարակության նպատակը անձի բարոյական զարգացումն ու ձևավորումն է: Մարդու բարոյական զարգացումը շարունակվում է նրա ամբողջ կյանքում: Բարոյական զարգացմանը նպաստում են անձի շփումները, հաղորդակցումները, որոնք անառարկելիորեն ներգործում են նրա գործողությունների, արարքների վրա, ձևավորում նրա անձը:

Բարոյական դաստիարակության գերագույն նպատակը ոչ միայն անձի բարոյական զարգացումն ու ձևավորումն է, այլև նրա կարևոր գործառնությունն է, հասարակությանը այնպիսի մարդու հավելումը, որը մշտապես կկատարի բարոյական գործողություններ ու արարքներ՝ հօգուտ հասարակության և հօգուտ մարդու:

Բարոյական դաստիարակությունը երեխային համամարդկային և սոցիալական արժեքներին հաղորդակից դարձնելու նպատակաուղղված գործընթաց է: Այն կազմակերպվում և ղեկավարվում է մեծահասակների կողմից: Նախադպրոցական տարիքում երեխան չափազանց զգայուն է ցանկացած ներգործության նկատմամբ, նա սպունգի նման ընկալում է սոցիալական միջավայրի ներգործությունը և, ընդօրինակելով

մեծահասակներին, փորձում է համապատասխանել մարդկային կենսակերպին բնորոշ չափանիշներին, դրսևորումներին⁸:

Բարոյական արժեքներով դաստիարակված մարդը առաքինի է, բարեկիրթ: Այդպիսի մարդու նիստուկացը, գործողություններն ու արարքները, մարդկանց հետ հարաբերությունները, ամեն ինչի նկատմամբ վերաբերմունքը, յուրահատուկ են և օրինակելի: Բարոյական զարգացումից զուրկ մարդը հասարակության համար անտանելի բեռ է:

Բարոյական գիտակցության հետ մեկտեղ բարոյական դաստիարակության ընթացքում ձևավորվում են անձնային կարևորագույն հատկություններ, որոնք դաստիարակվում են բարոյական գիտակցությունից անկախ և վեր են ածվում սոցիալական զգացմունքների: Այդպիսի հատկություններից են, օրինակ, բարությունը, մարդասիրությունը, աշխատասիրությունը, ընկերասիրությունը, հայրենասիրությունը, մաքրասիրությունը: Աստիճանաբար երեխայի կողմից գիտակցվում և արժևորվում են նաև նշված զգացմունքներ, որոնք համալրում են նրա բարոյական որակը: Բարոյական դաստիարակության երկու կողմերն էլ ենթադրում են մանկավարժի ակտիվ մասնակցություն և աջակցում: Մանկավարժը բարոյական դաստիարակության ընթացքում հանդես է գալիս «սոցիալական ուղեկցողի» դերում⁹:

Ուսուցչի խնդիրը պետք է լինի դրական արարքների կատարումը դարձնել դպրոցականի համար մշտական սովորույթ, նրա բնավորության կայուն գիծը, որպեսզի նա միշտ կատարի դրական արարքներ և դրա հիման վրա ձևավորի վարքի դրական կուլտուրա: Հեգելը գրում էր. «Երբ մարդը կատարում է այս կամ այն բարոյական արարքը, դրանով դեռևս առաքինի չէ: Նա առաքինի է այն դեպքում, երբ վարքագծի այդ եղանակը դառնում է նրա բնավորության մշտական գիծը»:

Բարոյական դաստիարակության խնդիրները բազմազան են ու բազմաբնույթ: Դրանք կարելի է բաժանել երկու խմբի: Առաջին խմբի մեջ են դասվում անձի գիտակցության, զգացմունքների ու վարքի ձևավորումը: Երկրորդ խմբի մեջ են մտնում

⁸ Մարության Ս. Ա., Դալլաքյան Ա. Մ. Նախադպրոցական մանկավարժություն: Երևան: «Զանգակ-97»: 2008թ., էջ 161

⁹ Պոնոմարենկո Ի. Ռ., Ամարյան Ք. Շ., Խուզեյան Ա. Վ., Բարոյական դաստիարակությունը որպես սոցիալական զգացմունքների ձեւավորման միջոց ավագ նախադպրոցական տարիքում, Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան, Պրակ Բ, ԷՁ 383

բարոյական բարձր որակները՝ հուժանիզմը, կոլեկտիվիզմը, հայրենասիրությունը, գիտակցական կարգապահությունը, քաղաքացիական դաստիարակությունը և այլն:

Հմուտ ուսուցիչը պետք է բարոյական դաստիարակության ուղիներ որոնի, աշակերտների մեջ ձևավորի բարոյական հասկացությունները ճիշտ ըմբռնելու կարողություններ: Նա իր օրինակով պետք է բարություն ու համեստություն սերմանի: Շատ կարևոր են բարոյական թեմաներով զրույցները: Նախօրոք լավ մշակված հարցերի միջոցով կարելի է քննարկել որևէ անձի վարքագիծը, բնավորության գծերը, արարքները, վերլուծել որևէ կինոնկար, կարդացած վեպի հերոսների հոգեբանական առանձնահատկությունները և այլն:

Բարոյական թեմայով բանավեճի նյութ կարող է լինել շրջապատի կյանքի առօրյան, հասարակության զարգացմանը խոչընդոտող պատճառները, սոցիալական անարդարությունները, մեծ իրադարձությունների պատճառների բացահայտումը և այլն:

Բարոյական դաստիարակության միջոց է երեխայի ինքնուրույն գործունեությունը՝ խաղային, աշխատանքային, կերպարվեստային, կառուցողական և ուսումնական: Սակայն Մ. Ի. Լիսինան և Ա. Գ. Ռուզսկայան մանկան գործունեության ձևերից հատուկ նշանակություն են տալիս մեծահասակների հետ հաղորդակցմանը և ինքնուրույնությանը հասակակիցների հետ հարաբերվելու ընթացքում¹⁰:

Մանկավարժը պետք է իմանա, թե կրտսեր, դեռահասության տարիքներում բարոյական ի՞նչ որակներ սերմանի: Նա պետք է կարողանա գտնել բարոյական զարգացման առանցքը, հիմքը: Դրանում է երևում ուսուցչի մանկավարժական վարպետությունը:

Դեռահասության տարիքում երեխան ամենուր է՝ տանը, դպրոցում, բակում, թաղամասում, հասակակիցների շրջապատում և այլն: Այս վայրերում էլ նա ձեռք է բերում մերձավոր շրջապատի միջավայրը յուրացնելու փորձ: Դեռահասի համար այս տարիքում մեծ նշանակություն ունի օրինակի ուժը: Նա դառնում է յուրօրինակ հետաքրքրասեր առաջին հերթին իրենց շրջապատող մարդկանց համար: Նրանց մեջ հայտնաբերում է այնպիսի որակներ, որ ինքը չունի, դրա համար կողմնորոշվում է դեպի նրանց օրինակը:

Մանկավարժի խնդիրն է դրական բարոյական օրինակի ձևավորումը և բացասական արարքներից աշակերտներին ետ պահելը, իսկ դրան նա պետք է հասնի իր

¹⁰ Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Под редакцией Ружской А. Г. М.: Институт практической психологии. Воронеж: Модэк. 1997, с. 48

միշտ կողմնորոշման, մանկավարժական տակտի, վարպետության և հեղինակության շնորհիվ:

Դեռահասության տարիքում ուսուցիչը իր սանին կողմնորոշում է բոլոր արարքներում, ապա օգնում նրան յուրացնելու բարոյական զարգացմանն ու բարոյական հասկացություններին վերաբերող գիտելիքներ, դրանք դարձնում նրա համոզմունքները, նրա համար մշակում ինքնադաստիարակության ծրագիր: Նա խորհուրդներ ու ցուցումներ է տալիս դեռահասին, թե ինչպես կիրառել և իրացնել այդ ծրագիրը:

Հմուտ մանկավարժը, օգտագործելով ուսումնական առարկաների բոլոր հնարավորությունները, պատանուն կարող է զինել բարոյականությանը վերաբերող տեսական գիտելիքներով: Նա կարող է կազմակերպել բարոյական թեմաներով զրույցներ, դասախոսություններ և բանավեճեր:

Նախադպրոցական տարիքի երեխան նման է ամբողջական մի զգայարանի. ընկալում և զգում է ամեն մանրուք, միշտ պատրաստ է արձագանքելու և հուզականությամբ մասնակցելու շրջապատում տեղի ունեցող իրադարձություններին: Երեխան շրջապատող աշխարհն ընկալում է տպավորությունների և կերպարների միջոցով, որոնք խոր հետք են թողնում երեխայի կյանքում և երբեք չեն մոռացվում, ուստի շատ կարևոր է հենց նախադպրոցական տարիքից նպաստել երեխաների բարոյական դաստիարակությանը և սոցիալական զգացմունքների զարգացմանը:

Եզրակացությունները և առաջարկությունները

Հասարակական և անհատական բարոյական գիտակցության հարաբերությունները բարդ են և հակասական: Մի կողմից, բարոյական գիտակցությունը տվյալ հասարակության անհատների առավել բնորոշ բարոյականության արտահայտությունն է, այն համեմատաբար անկախ հոգևոր համակարգ է, որը ձևավորվել է որոշակի սոցիալական միջավայրում, ներառյալ բարոյական իդեալները, նորմերը և հայացքները, հասկացությունները:

Մյուս կողմից, հասարակական բարոյական գիտակցությունն արդյունավետ է դառնում միայն այն բանից հետո, երբ «դառնա» անհատական: Այս «փոխակերպման» աստիճանը որոշում է, թե արդյոք բարոյական գիտակցությունը կդառնա իսկապես սոցիալական: Իր հերթին, անհատական բարոյական գիտակցությունը ոչ այլ ինչ է, քան տվյալ հասարակության բարոյական գիտակցության ներքինացման արդյունք, այսինքն. վերջինիս արտահայտման յուրօրինակ ձև.

Հասարակական բարոյական գիտակցությունը գործում է անհատական գիտակցության հետ կապված՝ որպես օբյեկտիվ համակարգ. մարդու կողմից պատմականորեն հաստատված հասարակական բարոյականության յուրացումը ոչ միայն որոշում է մարդու բարոյական գիտակցության և վարքի ընդհանուր կառուցվածքը, այլև հիմք է հանդիսանում նրա հետագա համար: Ցանկացած հասարակություն բազմազանության միասնությունն է, որը ներառում է որոշակի սոցիալական շերտեր, ազգեր և ազգություններ, մասնագիտական խմբեր և այլն, որոնք տարբերվում են իրենց սոցիալ-տնտեսական, մշակութային, էթնիկական զարգացվածությամբ և այլ հատկանիշներով: Սոցիալական բարոյական գիտակցությունը նաև բազմազանության միասնությունն է: Այն ներառում է տարրեր, որոնք իրենց բնույթով ունեն ընդհանրության տարրեր աստիճան, այսինքն. դրանք, որոնք բնորոշ են ողջ մարդկությանը կամ միայն որոշակի հասարակությանը, սոցիալական շերտին, ազգին կամ ազգությանը և այլն:

Խոսելով բարոյական գիտակցության մեջ հասարակության և անհատի փոխհարաբերությունների մասին, պետք է նշել, որ նրանց հարաբերությունները միմյանց հետ ընտրովի են և ակտիվ: Անհատի բարոյական գիտակցության մեջ առաջացած յուրաքանչյուր հայեցակարգ չէ, որ անպայման փոխակերպվում է

հասարակական բարոյական գիտակցության. նույնիսկ երբ այն ունի սոցիալական նշանակություն, որոշակի պատմական պայմաններ կարող են խոչընդոտել դրա սոցիալականացմանը:

Պետք է նշել, որ նախադպրոցական տարիքի երեխան նման է ամբողջական մի զգայարանի. ընկալում և զգում է ամեն մանրուք, միշտ պատրաստ է արձագանքելու և հուզականությամբ մասնակցելու շրջապատում տեղի ունեցող իրադարձություններին: Երեխան շրջապատող աշխարհն ընկալում է տպավորությունների և կերպարների միջոցով, որոնք խոր հետք են թողնում երեխայի կյանքում և երբեք չեն մոռացվում, ուստի շատ կարևոր է հենց նախադպրոցական տարիքից նպաստել երեխաների բարոյական դաստիարակությանը և սոցիալական զգացմունքների զարգացմանը:

Անհրաժեշտ է մեծ դեր հատկացնել բարոյական դաստիարակության կարևորությանը, որի արդյունքում երեխաների մոտ զարգանում և ձևավորվում է բարոյական գիտակցություն և սոցիալական զգացմունքներ:

Բարոյականության հզոր միջոց է երեխային շրջապատող մթնոլորտը, այն սոցիալական միջավայրը, ուր երեխան ապրում և մեծանում է: Միրո և փոխադարձ հարգանքի հիմունքներով կառուցված բարյացակամ մթնոլորտը, ընկերական փոխվստահելի հարաբերությունները խթանում են բարոյական դաստիարակության գործընթացը և նպաստում սոցիալական զգացմունքների զարգացմանը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. www.etymonline.com
2. Թոփուզյան Ա. Հումանիստական դաստիարակության հիմնախնդիրները մանկավարժության մեջ: Երևան: «Լինգվա»: 2009թ.: 298 էջ:
3. Մարության Ս. Ա., Դալլաքյան Ա. Մ. Նախադպրոցական մանկավարժություն: Երևան: «Զանգակ-97»: 2008թ.: 288 էջ:
4. Պոնոմարենկո Ի. Ռ., Ասմարյան Ք. Ժ., Խուզեյան Ա. Վ., Բարոյական դաստիարակությունը որպես սոցիալական զգացմունքների ձեւավորման միջոց ավագ նախադպրոցական տարիքում, Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան, Պրակ Բ, էջ 383
5. Зеленкова И.Л. Основы этики. М., 1998. С. 157
6. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Под редакцией Рузской А. Г. М.: Институт практической психологии. Воронеж: Модэк. 1997. 384 с.
7. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. Основы этики. М., 1991. С. 203.
8. Спиркин А.Г. Основы философии. М., 1988. С. 176.
9. Рыбкина И.В. «Роль ценностей в современном обществе»Сб. науч. ст. М 641 Вып. 7, 8 / ВГПУ; Науч. ред. А. П. Горячев. Волгоград: Перемена, 2000. — 128 с. (Сер. Философские беседы.)
10. Философский энциклопедический словарь/ под ред. Аверинцева С.С., Ильичева Л.Ф. М., 1989. С. 378